

УДК 338.486

Іванов А.М., В'юн В.Г., Матвієнко А.В.

ПРОСТОРОВО-ТЕРИТОРІАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ РЕКРЕАЦІЙНИХ ТЕРИТОРІЙ

Розглянуто аспекти просторової організації рекреаційних територій на прикладі Миколаївської області. Проведено аналіз рекреаційних зон в межах Миколаївщини.

Ключові слова: землеустрій, просторово-територіальна організація, рекреаційні ресурси.

The aspects of space organization of recreation territories on the basis of Mikolaiv oblast are considered. The analysis of the recreation zones within the framework of Mikolaiv oblast was made.

Key words: organization of use of land, space-territorial organization, recreation resources.

Питання просторової організації рекреаційних територій є надзвичайно актуальним для України та регіонів, оскільки від якісного обґрунтування та глибокого аналізу цього питання залежить ефективність розвитку територій та окремих закладів туризму тощо.

Для півдня України, розміщеного в зоні геополітичних взаємодій, це питання має особливе значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням організації розміщення рекреаційних ресурсів присвячені наукові праці таких вітчизняних вчених: Гродзинського М.Д., Давиденка М.В., Динилишина Б.М., Добряка Д.С., Коваленка О.Ю., Третяка А.М., Сохнич А.А. і ін. Але єдиного підходу до цього питання на сьогоднішній час не визначено.

Невирішені частини загальної проблеми та мета статті. На сьогодні відсутня вітчизняна методологія, яка забезпечує якісне обґрунтування та розгляд питання щодо розміщення в географічному просторі рекреаційних ресурсів. Саме тому необхідність формулювання якісно нового підходу до аналізу просторового розміщення рекреаційних ресурсів є надійним способом інноваційного розвитку і забезпечення конкурентоспроможності туристичної галузі.

Метою статті є: визначення ємності рекреаційних ресурсів, потреб населення в рекреаційних територіях та установах та складу рекреаційних зон.

Змістовий аспект розкрито на прикладі Миколаївської області, яка досить виразно репрезентує розмаїття рекреаційного потенціалу.

Виклад основного матеріалу. Степове Причорномор'я характеризується різноманітним поєднанням природних умов і ресурсів, які мають великі потенційні можливості для розвитку рекреаційно-туристичної діяльності.

На фоні клімату як основного оздоровчого та лікувального фактора досліджуваній регіон має значний природний оздоровчо-рекреаційний потенціал - узбережжя Чорного та Азовського морів з водними просторами, пляжами та лиманами, долини річок Південний Буг, Дніпро, Дунай, Дністер та їх притоки, гідротермальні ресурси (грязі, мінеральні води та ін.), неповторні ландшафти.

Такий комплекс факторів дозволяє широко використовувати кліматолікування, включаючи бальнеологічні та гідротерапевтичні процедури, пов'язані з перебуванням біля морів, лиманів, річок та ін. З урахуванням добре розвинутої сфери обслуговування, за зразком західноєвропейських країн, на частку яких припадає 70% світового туристичного ринку і майже дві третини валютних надходжень, є гарантовані передумови створення позитивного іміджу держави, ефективного стабільного розвитку цієї галузі економіки та поліпшення умов життя місцевого населення. У цьому зв'язку не можна допустити неконтрольованого розширення рекреаційної діяльності, яка б стала загрозою існування величезного рекреаційного потенціалу, злиденного існування людей.

Тому державна політика у сфері використання рекреаційних територій повинна бути спрямована, насамперед, на їх просторово-територіальну організацію, яка повинна передбачати:

- розосереджене розміщення територій усіх видів рекреаційної діяльності: курортного лікування; тривалого та короточасного відпочинку і туризму, з урахуванням рекреаційних ресурсів;
- внутрігосподарську організацію (землеустрій) їх територій з визначенням економічної ефективності запроєктованих заходів;
- створення нормативно-правової бази функціонування рекреаційно-туристичного комплексу, яка передбачає механізм гарантованого справляння податків із закладів курортно-рекреаційної індустрії та тимчасово відпочиваючих;
- стимулювання інвестиційної діяльності у розвиток рекреаційно-туристичної сфери;
- приватизація рекреаційно-туристичних установ та ін.

З цією метою необхідно здійснити інвентаризацію всіх рекреаційних територій і об'єктів, визначити потребу населення у рекреаційних територіях та установах курортно-рекреаційного обслуговування і рекреаційну ємність територій.

Найбільш цінні рекреаційні ресурси приморської частини Миколаївської області зосереджені вздовж узбережжя Чорного моря та його лиманів - Тилігульського, Березанського, Бузького та Дніпровського. При цьому довжина берегової смуги Чорного моря на відрізок Тилігульський лиман - місто Очаків складає понад 23 км, а площа пляжів - 60 га.

Крім того, довжина берегової смуги Чорного моря вздовж Кінбурнської коси складає 22,5 км узбережжя, а площа пляжів та лісових насаджень, відповідно, 60 га. та 4,3 тис. га. Цінним ресурсом є мілководні озера та лікувальні грязі Ягорлицької затоки.

Довжина берегових смуг вздовж лиманів, що представляють рекреаційну цінність, складає 60 км., площа пляжів - 90 га., а площа лісів - 0,6 тис. га.

У вертикальній ієрархії рекреаційної цінності важливе місце належить річкам Південний Буг, Інгул, Кодима та Гнилий Єланець. Наприклад, довжина берегових смуг, що представляє рекреаційну цінність, по обидві сторони Південного Бугу складає 80 км., площа пляжів складає 120 га. та 7,0 тис. га. лісових насаджень. Рекреаційні ресурси р. Інгул представлені 30-и кілометровою береговою смугою по обидві боки ріки та 45 га. пляжів. Крім того, на прилеглих до р. Інгул територіях розміщено близько 2,2 тис. га лісових насаджень, представлених невеликими лісовими урочищами і ділянками.

Рекреаційні ресурси р. Кодими являють собою 20-и кілометрову берегову смугу з пляжами з обох сторін, площею 30 га.

Не меншу рекреаційну цінність представляє р. Гнилий Єланець з розміщеним на ній водосховищем. Круті береги річки з виходами граніту, піщаним та кам'янистим дном надає місцевості живописності. При цьому довжина берегових смуг водосховища, які придатні для рекреації, становить майже 10 км.

Крім вищеописаних рекреаційних ресурсів, на території області знаходяться інші ресурси, які можуть використовуватись туристами та відпочиваючими. Вони в основному представлені:

- лісовими масивами, які розміщені поблизу селищ міського типу Доманівка, Веселинове, Березнегувате, Снігурівка, Казанка, Братське та ін.;
- окремо розташованими лісовими масивами, що входять до складу природно-заповідного фонду: урочища Лабіринт, Василева Пасіка, Рацинська дача, що розташовані у Вознесенському районі, урочище Чабанка у Новобузькому районі; урочище Володимирівська дача, що розміщене у Казанківському районі, та ін.;
- Софіївським водосховищем на річці Інгул на території Новобузького району.

Рекреаційна ємність ресурсів Миколаївської області представлена в табл. 1.

Таблиця 1

Ємність рекреаційних ресурсів Миколаївської області

Рекреаційні ресурси	Ємність, тис. місць	Площа, га	
		пляжів	лісових насаджень
Приморська частина області (між Тилігульським лиманом і м. Очаків)	120,0	60	400
Берегова смуга Чорного моря вздовж Кінбурнської коси	120,0	60	—
Кінбурнська коса	10,0	—	4300
Берегова смуга вздовж лиманів	115,0	90	600
р. Південний Буг	160,0	120	7000
р. Інгул	60,0	45	2200
р. Кодима	43,0	30	2700
р. Гнилий Єланець	14,0	—	2000
в т.ч. берегова смуга Щербанівського водосховища, довжина 8 км	10	16	—
Локальні рекреаційні ресурси (біля райцентрів, селищ міського тину, сіл)	7,0	—	3500
Лісонасадження, що є об'єктами природно-заповідного фонду	6,0	—	4500
Берегові смуги локально розташованих місць короткочасного відпочинку	25,0	20	—
Всього	680,0	441	27200

Крім того, для короткочасного та тривалого відпочинку в області використовуються садово-дачні ділянки, кількість яких складає 82 тисячі загальною площею 6408,6 га. Водночас виникає запитання: а яка потреба населення Миколаївської області у місцях та територіях для короткочасного відпочинку на перспективу? З цією метою нами використано матеріали "Схеми планування території Миколаївської області", розробленої державним науково-дослідним інститутом проектування міст "Діпромисто" у 2003 році [1], з якої видно, що на кінець прогнозного періоду (2026 р.) кількість населення, що одночасно виїжджатиме на короткочасний відпочинок, може скласти 239 тис. осіб, у тому числі м. Миколаєва - 175 тис.

На підставі проведених нами розрахунків встановлено, що площа рекреаційних територій для короткочасного відпочинку орієнтовно складатиме 12 тис. га (239 тис. осіб X 500 м² на одну людину) та 8,8 тис. га (175 тис. осіб X 500 м² на одну людину), відповідно.

Щоб визначити площу територій для курортного лікування, тривалого відпочинку та туризму, нами визначено розрахункову потребу населення області в цих закладах (табл. 2) [1], з якої видно, що загальна потреба населення Миколаївській області в курортно-рекреаційних територіях складатиме 105,6 тис. місць, у тому числі: курортне лікування - 3,8 тис. місць, тривалий відпочинок та туризм, відповідно, 75,7 і 26,1 тис. місць.

Виходячи з норм територій на одне місце [2], які складають:

- забудову курортно-рекреаційних установ - від 50 до 200 м²;
- громадські центри регульованих та курортних комплексів - 10 м²;
- прогулянкову територію: парки, лугопарки або лісопарки - 600 м², - з'ясувалось, що

сумарна потреба населення Миколаївської області складатиме 7,4 тис. га (табл. 3).

ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Таблиця 2

Розрахунки потреб в установах курортного лікування, тривалого відпочинку та туризму для потреб населення Миколаївського області, станом на 01.01.2026р, тис. осіб

Назви міст, адміністративних районів	Курортне лікування та тривалий відпочинок	Туризм
м. Миколаїв	19,8	43,17
м. Вознесенськ	1,6	3,53
м. Очаків	0,6	1,26
м.Первомайськ	2,7	6,01
м. Южноукраїнськ	1,4	3,01
Разом	26,1	56,98
Арбузинський	1,0	2,18
Баштанський	1,6	3,53
Березанський	0,9	1,97
Березнегуватський	0,9	1,97
Братський	0,8	1,86
Веселинівський	1,1	2,28
Вознесенський	1,4	3,01
Врадіївський	1,3	1,86
Доманівський	1,7	2,49
Сланецький	1,0	1,46
Жовтневий	3,4	4,77
Казанківський	1,4	1,97
Кривозерський	1,7	2,38
Миколаївський	2,2	3,01
Новобузький	2,1	2,9
Новоодеський	2,2	3,01
Очаківський	0,9	1,35
Первомайський	2,2	3,01
Снігурівський	2,6	3,64
Разом	34,8	48,65
Всього	75,7	105,63

Таблиця 3

Розрахунки потреб в територіях курортного лікування, тривалого відпочинку та туризму для потреб населення Миколаївського області, станом на 01.01.2026р, га.

Назви міст, адміністративних районів	Курортне лікування та тривалий відпочинок	Туризм
м. Миколаїв	2163,0 - 396,0	3021,9 - 680,9
м. Вознесенськ	175,0 - 44,9	247,1 - 55,3
м. Очаків	63,9 - 16,3	87,5 - 20,0
м.Первомайськ	308,0 - 78,5	420,7 - 95,0
м. Южноукраїнськ	154,0 - 39,5	210,7 - 47,9
Разом	2863,0 - 734,6	3987,9 - 898,9
Арбузинський	112,0 - 28,6	152,6 - 34,7
Баштанський	175,0 - 44,9	247,1 - 55,4
Березанський	98,0 - 25,2	137,9 - 31,1

Продовження табл. 3.

Назви міст, адміністративних районів	Курортне лікування та тривалий відпочинок	Туризм
Березнегуватський	98,0 - 25,2	137,9 - 31,1
Братський	91,0 - 23,2	130,2 - 28,9
Веселинівський	119,0 - 30,6	159,6 - 36,7
Вознесенський	154,0 - 39,5	210,7 - 47,9
Врадіївський	91,0 - 23,2	130,2 - 28,9
Доманівський	119,0 - 30,6	174,3 - 38,6
Єланецький	70,0 - 18,3	102,2 - 22,9
Жовтневий	238,0 - 61,2	333,9 - 75,3
Казанківський	98,0 - 25,2	137,9 - 31,1
Кривозерський	119,0 - 30,6	166,6 - 37,4
Миколаївський	154,0 - 39,5	210,7 - 47,8
Новобузький	147,0 - 37,5	203,0 - 45,6
Новоодеський	154,0 - 39,5	210,7 - 47,8
Очаківський	63,0 - 16,3	94,5 - 20,7
Первомайський	154,0 - 39,5	210,7 - 47,8
Снігурівський	182,0 - 46,9	254,8 - 57,6
Разом	2436,0 - 625,5	3405,5 - 767,3
Всього	5299,0 - 1360,1	7393,4 - 1662,2

В цілому ж потреба населення Миколаївської області в рекреаційних територіях складатиме орієнтовно 19,4 тис. га, в тому числі для:

- курортного лікування - 0,3 тис. га;
- тривалого відпочинку дорослих з дітьми - 1,9 тис. га;
- тривалого відпочинку дітей - 3,4 тис. га;
- туризму - 1,8 тис. га;
- короткочасного відпочинку - 12,0 тис. га.

Певна річ, централізована організація оздоровчо-рекреаційної системи має свою перевагу перед розосередженими утвореннями, які полягають у зручності експлуатації, організації транспорту, інженерного обладнання, централізованому обслуговуванні відпочиваючих тощо. У цьому випадку вважаємо за доцільне формування таких курортно-рекреаційних та рекреаційних зон в межах Миколаївщини: Очаківська курортно-рекреаційна зона, Південнобузька, Інгульська, Вознесенська, Кодимо-Первомайська та рекреаційна зона м. Миколаєва.

До Очаківської зони нами включені Коблево-Рибаківська курортно-рекреаційна підзона, курорт Очаків та комплекси - "Парутине", "Куцуруб - Аджигольська коса", "Березанський лиман", "Кінбурнська коса" і місця короткочасного відпочинку "Матіясове" та "Ленінка".

До Південнобузької рекреаційної зони ми віднесли територію вздовж Південного Бугу між містом Миколаєвом і с. Варюшине у межах Новоодеського і Миколаївського районів. До складу цієї зони входять комплекси "Баловне", "Піски", "Петрово-Солониха", "Новоодеський", "Варюшине - Андріївка". Зона характеризується наявністю великих лісових масивів, різноманітним ландшафтом і є придатною для тривалого відпочинку дорослих і сімей з дітьми, дитячого і короткочасного відпочинку населення міст Миколаєва, Нової Одеси та ін.

Інгульська рекреаційна зона розміщується вздовж р. Інгул між м. Миколаєвом і місцем впадіння р. Громоклія в р. Інгул. До складу зони входять комплекси "Калинівка", "Пере-

садівка" і "Христофорівка", які формуються по обох берегах р. Інгул. У межах цієї зони є умови дитячого відпочинку та короткочасного відпочинку населення прилягаючих територій.

Рекреаційна зона м. Миколаєва розміщена у межах міста і представлена прибережними територіями уздовж річок Південний Буг та Інгул, де розташовані лікувальні установи для дорослих і дітей, пляж.

Вознесенська рекреаційна зона знаходить своє відображення з обох берегів Південного Бугу від м. Южно-українська до с. Дорошівка та на берегах водосховища на р. Черталка, де на базі існуючих лісових масивів передбачається формування комплексу "Прибужани - Новогригорівка" та місце короткочасного відпочинку "Бузьке" і "Олександрівське водосховище".

У межі цієї зони включаються: місце відпочинку "Рацинська дача", "Лабіринт", урочище "Василева Пасіка" та південна частина національного природного парку "Бузький Гард".

Кодимо-Первомайська рекреаційна зона розміщується в межах Кривозерського, Владіївського і Первомайського районів: вздовж р. Кодима - від смт. Криве Озеро до м. Первомайська, вздовж ріки Південний Буг - від м. Первомайська до м. Южноукраїнська та від м. Первомайська до с. Довга Пристань у північному напрямку, вздовж р. Велика Корабельна - від місця її впадіння в р. Південний Буг до с. Любоіванівка.

Ця зона має своїм призначенням тривалий відпочинок дорослих та сімей з дітьми, дитячий відпочинок та короткочасний відпочинок населення м. Первомайська, Южноукраїнська, смт. Кривого Озера, Владіївки та прилеглих територій.

Окремі рекреаційні зони знаходять своє продовження в інших рекреаційних комплексах. Наприклад, комплекс "Щербанівський" доцільно сформувавши вздовж р. Гнилий Єланець і Щербанівського водосховища в межах Новоодеського, Вознесенського та Єланецького районів для дитячого відпочинку та короткочасного відпочинку населення прилеглих міст області.

Комплекс "Лупареве - Лимани" доцільно сформувавши на лівому березі Бузького лиману, який заплановано для відпочинку дітей та короткочасного відпочинку населення м. Миколаєва, Жовтневого та Снігурівського районів. Аналогічно цьому доцільним є формування комплексу "Урочище Чабанка" біля с. Анастасівка Новобузького району на базі великого лісового масиву і ставка.

Не менш привабливі місця переважно для короткочасного відпочинку - "Снігурівсько-Висунське", "Березнегуватське", що намічається створити на базі р. Висунь. Великий інтерес являють собою місця: "Володимирівка", що біля с. Володимирівка Казанківського району, на базі р. Висунь, що протікає через село, і лісонасаджень, які прилягають до нього і річки, "Казанківка" - на північ від смт. Казанка на базі існуючих ставків; "Братське" - на схід від смт. Братське на базі існуючих лісових масивів.

До цього переліку слід додати: "Тилігульський лиман", "Веселинове", "Мостове", "Доманівка", "Софіївське водосховище", "Показне", "Володимирівська дача" та інші, які посилюють свій вплив на формування ієрархічної замкненої системи рекреаційних територій області і можуть бути методологічною підставою для обґрунтування прийняття управлінських рішень щодо організації розвитку курортно-рекреаційної діяльності в інших областях степового Причорномор'я.

Висновки. Таким чином, нами встановлена загальна ємність рекреаційних ресурсів Миколаївської області, яка складає приблизно 680,0 тис. місць, площа пляжів – 441 га., площа лісових насаджень - 27200 га. Також встановлені розміри і потреби населення в територіях для короткочасного та тривалого відпочинку.

Важливим є встановлення географічних меж рекреаційних зон на території Миколаївщини.

Надзвичайно велике значення в організації раціонального використання землі, що являє собою велику екологічну систему, має землеустрій, який сприяє правильному співвідношенню різних категорій земель за цільовим призначенням, функціональних елементів національних природних і регіональних ландшафтних парків, інших категорій земель природно-заповідного фонду, забезпечує надання юридичного статусу цим територіям, створює умови для розвитку сприятливого екологічного середовища і поліпшення природних ландшафтів, планування рекреаційного використання цих територій та покращання умов життя відпочиваючих і місцевого населення.

Література

1. Схема планування території Миколаївської області. – К., 2003. – 196с.
2. Постанова Кабміну «Про затвердження Порядку розроблення проектів землеустрою з організації та встановлення меж територій природно-заповідного фонду, іншого природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення» від 25.08.2004 р. № 1094 [Електронний ресурс] / Кабмін. – Режим доступу: [http // zakon. rada. gov. ua](http://zakon.rada.gov.ua)

*«Рекомендовано до публікації»
д.т.н., проф. Пономаренко П.І, 15.04.2010*

*Надійшла до редакції:
02.04.2010*